

ТРИ ЛИСТИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ ЗІ ШВЕДСЬКИХ АРХІВІВ

Підготували до друку
Марина Траттнер, о. Юрій Мицик, Орест Заєць

DOI: 10.5281/zenodo.5733962

© М. Траттнер, Ю. Мицик, О. Заєць, 2021. СС BY 4.0

Якщо універсали Івана Мазепи (хоча й не всі) були видані відомим українським археографом Іваном Бутичем¹, то цього аж ніяк не можна сказати про численні листи гетьмана. Хоча в незалежній Україні й активізувалася робота у цьому напрямку, насамперед на сторінках журналу «Сіверянський літопис», однак у архівах їх ще багато. Так, тільки в фонді 124 («Малороссийские дела») РГАДА (Російському державному архіві давніх актів) є не менше 1000 (!) листів. Значний комплекс гетьманських документів зберігається у малодоступних архівах Швеції. У радянські часи працювати там було практично неможливо, бо Швеція була «капіталістичною країною», а до того ж на перешкоді стояв і мовний бар'єр. По суті, крім українських істориків: дореволюційного Никандра Молчановського (1858–1906) й емігрантських Бориса Крупницького (1894–1956) та Богдана Кентржинського (1919–1969), там ніхто не працював. У наш час у Швеції розпочала активну пошукову роботу Марина Траттнер, яка, зокрема, виявила три листи Мазепи², що наводяться нижче. Останні були написані польською мовою, яка сильно перемішана латинськими словами й фразами. Перекладом текстів зайнялися Юрій Мицик (польська мова) і Орест Заєць (латинська). Їх разом з невеликим коментарем (Ю. Мицик) і пропонуємо читачам. Додамо, що ці листи були написані влітку 1704 р. та адресовані каліському воеводі Францішку Зигмунду Галецькому гербу «Юноша». Останній обіймав посади старости бидгоського у 1676–1680, 1685–1710 рр., познанського у 1695–1697 рр., іновроцлавського у 1697–1703, з 3.12.1703 по 1709 рр., познанського у 1709–1711 рр., коронним кухмістром у 1680–1694 рр., каштеляном каліським у 1694–1695 рр. Помер 1711 р. Важливо, що Мазепа й Галецький приязнилися ще з початку 60-х рр. XVII ст., тобто з часу служби майбутнього гетьмана при дворі короля Речі Посполитої Яна Казимира (див. лист № 1).

Отже, ці листи були написані в липні–серпні 1704 р. в розпал Північної війни. Якраз тоді (12 липня 1704 р.) на престол Речі Посполитої за підтримки Швеції було обрано королем Станіслава Лещинського і опозиція посилила наступ на короля Августа II. Останній благав про допомогу Мазепу (мова йшла про 30000 козаків), зокрема, для посилення львівського гарнізону. Гетьман послав на допомогу 10000 козаків на чолі з наказним гетьманом, перяславським полковником Іваном Мировичем, а сам з 20000 став на території сучасної Житомирської області³. Листи проливають світло на обставини цього епізоду Північної війни і дають змогу уточнити ітінераріум (час і місцез перебування) Мазепи (Павлолоч – Бердичів – Чуднів). Взагалі, треба врешті скласти повний його ітінераріум, тим більше, що важливі кроки на шляху його створення були зроблені І. Бутичем на основі свідчень універсалів.

Таким чином, листи дозволяють поповнити майбутній «Український Дипломатарій» щодо документів Івана Мазепи і проливають трохи світла на біографію гетьмана та його похід влітку 1704 р.

* *

№ 1

1704, липня 20. – Табір під Павлолоччю.

«Z obozu pod Pawłowczą July 20 a[nn]o 1704.

Jaśnie wielmożny mścił panie wojewoda kaliski, mnie wielce mścił panie i bracie.

¹ Універсали Івана Мазепи 1687–1709. Київ–Львів, 2002. Ч. 1; 2006. Ч. 2.

² Державний архів Швеції (Riksarkivet) у Стокгольмі. Ф. Колекція Extranea (Extranea-samlingen). Том 136.

³ Павленко С. Іван Мазепа. Київ: Мистецтво, 2003. С. 270.

Kiedy mi przychodzi post tot decursus annorum dawniej z w. m. m. panem, konfidencyą i conversacyą renovare, która nas jeszcze na dworze stej pamięci najasniejszego króla j. mści Kazimierza in simul zostających mutuo animorum nexu copulavit, któż tedy nie przyzna, że te politicum axioma felici documento in hoc instanti practicator. Dulcis est recordatio praeteritorum i lubo dotąd żadna niepozorna vorago rerum amnistia, nie mogła godnej w. m., m. m. pana, osoby i ścisłego afektu wygładzić z serca mego, który caelesti prawie ambrosia dulcem wielkiego w. m., m. m. pana, imienia recordationem, in candido meo cukrował animo, i vivam onego imaginem w wysokiej zawsze stymie (?) i imprezie mojej reprezentował, jednak tym bardziej teraz aureo affectu w. m., m. m. Pana calcari, stimolor i provocor do iteracyej ścisłej z w. m., m. m. panem, dawnej konfidenciej, kiedy w. m., m. m. pan, agendo in distans raczy już to geminata litera, animi sui indice ona renovare i podufała ze mną correspondencyą stabilire, za wiele w. m., m. m. Panu, dziękując, zabieram na siebie debito jure takowy oblię, że pari afektu gotow będę in omni passu, generosae w. m., m. m. pana menti, moie conformować chęci, którego nutibus, gdy i teraz amico calamo, conformem zapisuję promptitudinem upraszam się w nieodmienną w. m., m. m. panu łaskę dawniej afekt i konfidencyą, a sam in puro favorabilis mei animi candore eo zapisuje się pradicamento żem jest w. m., m. m. p., uprzejmie życzliwy brat i sługa płm Jan Mazepa, hetman i kawaler jego carskiego wielicestwa Wojska Zapor[ozkiego]».

Переклад:

«З табору під Павлолчю 20 липня 1704 року.

Ясновельможний мосьт пане калиский воевода, мені вельми мосьт пане і брате.

Коли до мене приходить після плину стількох років давньої з в. м., м. м. паном довіри в спілкуванні, яка була у нас ще при дворі святої пам'яті найаснішого короля й. мосьт Казимира і яка є одночасно взаємним обов'язком друзів, хто ж тоді не визнає, що в цей час таке твердження користується щасливим документом. Солодким є спогад про речі минулі і його, здається, досі жодна маса справ не могла викинути з мого серця належної приязні, гідної особи в. м., м. м. pana. Солодкий спогад великого імені вашмосьт pana підсолоджував майже небесною амброзією мою чисту душу, і завдяки я уявляв у високій стымі (?) мої зустрічі. Однак тим більше зараз благаї поривання в. м., м. м. pana, мене заохочують і спонукають до точного відтворення давньої конфіденціяльності з в. м., м. м. паном, коли в. м., м. м. пан, діеш на віддалі і зволиш це подвійним листом, суттю свого задуму відновити її і вірити (?), що її зміцниш кореспонденцією зі мною. Дуже в. м., м. м. пану, дякуючи, беру на себе за належним правом таке зобов'язання, що буду готовий у всякому разі, за шляхетною думкою в. м., м. м. pana, пристосовувати свої бажання. Схвалюючи це, дружнім пером пишу тепер відповідну готовність і прошу неодмінної в. м., м. м. pana, давніх милості, приязні і конфіденції, а сам у чистому запалі прихильного мого духу пишуся з таким зазначенням, що я є в. м., м. м. п., люб'язно зичливий брат і покірний слуга Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської величності Війська Запорозького».

№ 2

1704, серпня 8. – Табір під Бердичевом.

«Jaśnie wielmożny mści panie wojewoda kaliski, mnie wielce mści panie i bracie.

Doszedł mie od jego królewskiej mści poważny list 6-ta augusti, z takową w nim wyrażoną affekcją, abym i sam z Wojskami Zaporozkimi ulteriori passu ciągnął do boku jego królewskiej mści prodandis suppetys contra hostilitatem potenciej szwedzkiej i serdiukow ad presidium lwowskiego posyłał, który supremo cultu et honore u siebie acceptując, i patendo w tym chętnie nicibus jego królewskiej mści conformi effectu, posyłam ztąd od siebie z obozu lubo nie serdiukow, jednak dobrego i wybornego piechotyńca 400 ludzi zaporozców do gwarnizonu lwowskiego, a do pana pólkownika perejasławskiego, który jest przede mną przodem z wojskami auxiliarnemi pro subsidio jego królewskiej mści ordinowany, piszę moj ordynans, aby tam u siebie półtrzeciasta piechoty i tamże do pomienionego praesidium expediował. Sam zaś dla ciężarów oboznych z artyllerią i ammunicyami muszę festi na te lente i ruszywszy się ztąd od Berdydziowa ku Połonemu, jak zmoę, zwłaszcza przy częstych w tym kraju przeprawach, gotów będę ad praefixum mnie locum prop(.)ere. Z tą tedy relacyą, gdy nie in atrys w. m., m. pana, venerabundus sistor oraz godną w. m. m. pana osobę, amico convenio amplexu. Z tym się veteri amore ore et remanifestując, żem jest w. m. m. panu uprzejmie życzliwym bratem i sługą powolnem Jan Mazepa, hetman i kawaler jego carskiego prześwietlego wielicestwa Wojska Zaporozkiego.

W obozie z pod Berdyzową a[nn]o 1704 augusti 8».

Переклад:

«Дійшов до мене 6 серпня важливий лист від його королівської мості, з таким висловленням у ньому побажанням, щоб я сам з Військами Запорозькими дальшим кроком йшов до його королівської мості для надання допомоги проти ворожих шведських сил і послав сердюків до львівського гарнізону. Котрий наказ його королівської мості з величезною почесною і пошаною сприйнявши, посилаю звідси від себе з табору хоч і не сердюків, однак доброго й добірного піхотинця – 400 душ запорожців до львівського гарнізону. А до pana perejasławського полковника, котрий є переді мною з допоміжними військами, послав для допомоги його королівській мості, і пишу мій наказ, щоб послав туди дві з половиною сотні своєї піхоти до згаданого гарнізону. Сам же я через табірні тяжари з артилерією і боеприпасами мушу поспішати і рушившись звідси від Бердичева до Полонного, як зможу, особливо враховуючи нерідкі в цьому краю переправи, і буду готовий прийти на визначене мені місце. Тоді з цією реляцією, коли не в покої в. м. m. pana гідного пошановання постаю, дружньо обіймаю гідну в. м. m. pana особу. З цим виявом давньої дружби заявляю, що я є в. м. m. п., люб'язно зичливим братом і покірним слугою Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Війська Запорозького.

У таборі з-під Бердичева 1704 року 8 серпня».

№ 3

1704, серпня 26 (15). – Табір під Чудновим.

«Z obozu pod Czudnowem a[nn]o 1704 augusti 26/15.

Jaśnie wielmożny mści panie wojewoda kaliski, mnie wielce mści panie i przyjacielu.

Sic stantibus rebus kiedy już jego kr. mść zpod Sokala regio passu rzuszywszy się, tendit et intendit ku Litwie, convenio w. m., m. m. pana, interprete candidae mea mentis litera wielce upraszając o poufałą informacją, jeśli ta piechota, którą ja parierując votis i desideris jego kr. mści, in certo numero do gwarnizonu lwowskiego pro retundenda et repugnanda hostili ferocia ordinowałem, potrzebna jest albo będzie in praesidio. Której jeśli tam legalis et extrema necessitas mniej exigeret, tedy żeby gdzie casu fortuito ab immani hostilitate marnie nie zginęło, chciej w. m., m. m. pan, segura via, ona do boku pana półkownika pe-reasławskiego we 20 m. kommunika ad latus jego kr. mści ode mnie pro succursu ordinowanego odesłać. Tudzież wielce w. m., m. m. pana, upraszam o komunikację cathegoricznej wiadomości, jaka teraz po odeściu jego kr. mści zpod Sokala rerum dispositio jakie są status moderni w Rzplitej actus, także ad quem scopum et terminum one tendunt. Co wszystko że ex special w. m., m. m. pana, gratia odbiorę, bynamniej nie wątpię, ponieważ mie w tym nie tylko dawnia w. m., m. m. pana, confidencia, nieomylną corborat speransą, lecz i sam jego kr.mść ad mutuam w. m., m. m. panem, corrspondentiam, poufaly mi ad penetratia w. m., m. m. pana, toruje recurs. Załecając encomiastico praedicamento w liście swoim do mnie niedawno pisanym, stateczną w. m. m. pana senatorską ku majestatowi swemu wiemość i życzliwość, jako prawdziwego boni Rplitej publici zelanta. Czekam tedy audissime na prętkie, a daj Boże, pomyślne z gazet tamtejszych od w. m., m. m. p[an]a, awizy, a sam przez kuriera mego curro in charitativum emeritae w. m., m. m. p[an]a, personae amplexum, gdzie in atrys w. m., m. m. pana, gdy amico sistor calamo, zapisuje się oraz onym, żem jest w. m., m. m. pana, uprzejmie życzliwy brat i sługa uniżony Jan Mazepa, hetman i kawaler jego carskiego wieliczeztwa Wojska Zapor[ozkiego]».

Переклад:

«З табору під Чудновим року 1704 серпня 26/15.

Ясновельможний мось панє каліський воєвода, мені вельми мось панє і приятелю.

Справи виглядають так: коли вже його кор. мось з-під Сокала по-королівськи рушивши, йшов і прямував до Литви, згоджуюся з в. м., м. м. паном, за посередництвом листа висловлюю свою чітку думку й дуже прошу про довірчу інформацію, чи та піхота, котру я, виконуючи слова і рішення його кор. мості, послав певну кількість людей до львівського гарнізону потрібну для погамування та відбиття ворожої жорстокості. Якщо ж того там менш вимагала б законна й нагальна потреба, тоді, щоб допомога десь випадково від дикого ворога даремно не загинула, зволь її в. м., м. м. пан, повернути безпечним шляхом до pana переяславського полковника, посланою мною на допомогу з 20 тисячами кінноти його кор. мості. Також дуже в. м., м. м. pana, прошу про надіслання відомості, який тепер стан речей після відходу його кор. мості з-під Сокала і яке актуальне становище в Речі Посполитій, також до якої цілі і якого кінця вони прямують. Що завдяки особливій ласці в. м., м. м. pana, вдячно отримаю, принаймні не сумніваюсь, оскільки мене у цьому не тільки давня довіра в. м., м. м. pana, безпомилково зміцнює непомилними сподіваннями, але й самого його кор. мості взаємна кореспонденція з в. м., м. м. паном, а ця довірча кореспонденція, прокладає мені шлях до повернення до покоїв в. м., м. м. pana. Віддаючи належне хвалебним твердженням у своїм листі, недавно до мене написаним, бачу statecznu в. м. m. pana senatorsьку до свого маєстату вірність і зичливість, як справжнього ревнителя добра Речі Посполитій. Тоді чекаю уважно на швидкі і, дай Боже, добрі з тамтешніх газет авізи від в. м., м. m. pana, а сам я через мого кур'єра прагну ласкаво обійняти заслужену персону в. м., m. m. pana в покоях в. м., m. m. pana. Відкладаючи дружнє перо, пишує данім конфідентом, що я є в. м., m. m. pana, люб'язно зичливий брат і понижений слуга Іван Мазепа, гетьман і кавалер його царської пресвітлої величності Війська Запорозького».

Траттнер Марина – магістр європейського ділового права, журналіст, перекладач, автор блогу «Наша історія МТ» (Björkstigen 3, 24732 Södra Sandby, Sverige).

Trattner Marina – Master of European Business Law, journalist, translator, blogger «Наша історія МТ». (Björkstigen 3, 24732 Södra Sandby, Sverige).

E-mail: marina.trattner1@gmail.com

о. Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського Національної Академії наук України (вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна).

pr. Mytsyk Yurii A. – Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Scientist at the M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (4 Trokhsviatytelska Street, Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: mytsyk2002@ukr.net

Заєць Орест Андрійович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства НАНУ (вул. Трьохсвятительська, 4, м. Київ, 01001, Україна).

Zayecz` Orest A. – Ph.D. in Historical Sciences, Research Fellow at the M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (4 Trokhsviatytelska Street, Kyiv, 01001, Ukraine).

E-mail: orest80@yahoo.com

Дата подання: 10 серпня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 18 серпня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Траттнер, М., Мицик, Ю., Заєць, О. Три листи гетьмана Івана Мазепи зі шведських архівів. *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 63–66. DOI: 10.5281/zenodo.5733962.

Цитування за стандартом APA

Trattner, M., Mytsyk, Yu., Zayecz, O. Try lysty hetmana Ivana Mazepy zi shvedskykh arkhiviv [Three letters of Hetman Ivan Mazepa from the Swedish archives]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 63–66. DOI: 10.5281/zenodo.5733962.

